

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING PEDAGOGIK REFLEKSIYALASH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA DIDAKTIK VA METODIK YONDASHUVLAR

Yuldasheva Gavxaroy O'rinboy qizi, Urganch innovatsion
universiteti o'qituvchisi

DIDACTIC AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL REFLECTION ABILITY OF FUTURE TEACHERS

Yuldasheva Gavkharoy Orinboy qizi, Teacher of Urganch
Innovation University

ДИДАКТИЧЕСКИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ РЕФЛЕКСИИ СПОСОБНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Юлдашева Гавхарой Уринбой кызы, преподаватель
Ургенчского инновационного университета

Annotatsiya: ushbu maqolada bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik refleksiyalash qobiliyatini rivojlantirishda didaktik va metodik yondashuvlarning ahamiyatini tahlil etish hamda didaktik tamoyillar va metodik usullar yordamida o'qituvchilarni shaxsiy va kasbiy o'sishiga hissa qo'shishning samarali yo'llari to'g'risida fikr-mulohazalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: bo'lajak o'qituvchilar, pedagogik refleksiyalash, didaktik, metodik yondashuv, refleksiya, ta'limiy refleksiya, refleksiv layoqat, kasbiy refleksiya.

Abstract: This article analyzes the importance of didactic and methodical approaches in the development of pedagogical reflection skills of future teachers, as well as ideas about effective ways to contribute to the personal and professional growth of teachers with the help of didactic principles and methodical methods, comments are provided.

Key words: future teachers, pedagogical reflection, didactic, methodical approach, reflection, educational reflection, reflexive ability, professional reflection.

Аннотация: В данной статье анализируется значение дидактических и методических подходов в развитии умений педагогической рефлексии будущих учителей, а также приводятся идеи об эффективных способах содействия личностному и профессиональному росту учителей с помощью дидактических принципов и методических комментариев.

Ключевые слова: будущие учителя, педагогическая рефлексия, дидактика, методический подход, рефлексия, педагогическая рефлексия, рефлексивная способность, профессиональная рефлексия.

<https://orcid.org/0009-0001-1448-8479>

e-mail:

gavharovy5@gmail.com

KIRISH. Hozirgi vaqtda ta'limda bo'lajak o'qituvchilarning fikrlash va o'z-o'zini rivojlantirish qobiliyatini takomillashtirishga qaratilgan katta modernizatsiya islohotlari qo'llanilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 3-iyuldagi PQ-200-son qaroriga 1-ilovasida "...xalqaro mezonlar asosida o'rta maxsus, professional va oliy ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifatini ta'minlash, o'quv jarayonini tashkil etish me'yorlarini belgilash hamda ta'lim tashkilotlarining boshqaruv va pedagog kadrlarining kasbiy ko'nikmalarini rivojlantirish" kabi ustuvor yo'nalish belgilab qo'yilgan[1]. Ular bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy faoliyatida shakllangan stereotiplardan xalos bo'lishga, shaxsiy o'sishga yordam berishga va o'zini kasbda qayta ko'rib chiqishga imkon beradi.

Bugungi rivojlangan bir davrda ta'lim-tarbiya jarayoniga katta e'tibor berilmoqda. Zamonaviy ilm-fan, texnika va texnologiyalarning shiddat bilan rivojlanish davrida ta'lim tizimiga va unda faoliyat olib borayotgan zamonaviy o'qituvchilarga katta e'tibor berilmoqda. Mamlakatimizda o'qituvchi kadrlarning ma'naviy qiyofasi, aqliy salohiyati hamda kasbiy mahoratiga nisbatan jiddiy talablar qo'yilmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD.

O'qituvchining kasbiy pedagogik mahoratini rivojlantirish muammosini faqat uning kasbiy refleksiya qilish asosida hal qilish mumkin. Kasbiy pedagogik refleksiya nafaqat kasbiy faoliyat, balki, bilim, ko'nikma va malakalarning o'sishini ta'minlaydi hamda ushbu faoliyatni takomillashtirish asosi ham sanaladi.

O.N.Rodina tomonidan shaxsning bir qator shaxsiy sifatleri sirasiga refleksiya qilish faoliyati ham kiritilgan. Bo'lajak o'qituvchi kasbiy faoliyat subyekti sifatida refleksiya qilish kompetensiyasiga ega bo'lishi lozimligi bir qator o'zbek olimlari tomonidan ham ta'kidlangan[2].

R.Safarova, N.Muslimov, B.Ma'murov, G.Ibragimova, X.Ibraimov, B.Adizov kabilarning ishlarida o'qituvchining pedagogik refleksiyaga oid faoliyatiga alohida e'tibor qaratilgan.

Refleksiv layoqatlar o'zida o'zini baholash, o'zini nazorat qilish, o'zini boshqarish, o'z faoliyatini korrektsiya qilish ko'nikmalarining o'zaro aloqadorlikda namoyon bo'lishini ta'minlaydi. Mazkur hodisa I.N.Semenov tomonidan keng tadqiq qilingan[3]. O'qituvchining kasbiy refleksiyaga

egalligi psixologik tadqiqotlar doirasida tadqiq qilina boshlanganiga uncha ko'p bo'lgan emas. Kasbiy refleksiya muammosi B.Z.Vulfov tomonidan tadqiq qilingan[4]. Bo'lajak o'qituvchilarni innovatsion xarakterdagi pedagogik faoliyatga tayyorlashga oid izlanishlar doirasida mutaxassisning refleksiv kompetensiyasini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu masala V.L.Matrosov, O.V.Moskalenko, L.M.Mitnalar tomonidan tadqiq etilgan.

Aksariyat mutaxassislar pedagogning refleksiya qilish layoqati tushunchasi doirasida o'qituvchining o'z-o'zini anglash faoliyatini nazarda tutadilar. Bu jarayonda o'qituvchi o'z faoliyatiga nisbatan tahliliy nuqtayi nazardan yondashadi. Shunga ko'ra A.A.Bizyayeva tomonidan pedagogik refleksiyaning ikki darajasi ajratib ko'rsatilgan[5].

1. Tezkor – o'z tarkibiga refleksiv ongning tezkor, konstruktiv ijrochilikka asoslangan, motivatsion, prognozlash yo'nalishlarini mujassamlashtiradi.

2. Pedagogik refleksiyaning shaxsiy darajasi bo'lajak o'qituvchining kasbiy-shaxsiy, subyektiv yo'nalishlari hamda refleksiv vaziyatlarga shaxsiy subyektiv jihatdan kirishishini anglatadi.

V.V.Davidovning ta'biricha – "refleksiv ko'nikmalar o'quv harakatlarining ichki tayanch asosi hisoblanadi. Mazkur ko'nikmalar shaxsning ehtiyojlarini, mayllarini o'zaro muvofiqlashtiradi. Refleksiv ko'nikmalar o'quv-biluv harakatlari mahsuli sifatida namoyon bo'ladi. Refleksiv faoliyat bo'lajak o'qituvchining mustaqil bilim olishi, izlanishi natijasida rivojlanadi va madaniy dunyoqarashning shakllanishiga asos bo'ladi"[6].

Refleksiya o'quv jarayonida bo'lajak o'qituvchilarning o'z-o'zini madaniy jihatdan anglashiga ko'maklashadi. Bunday madaniy jihatdan o'z-o'zini anglash aniq pedagogik vaziyatlarda vujudga keladi. Refleksiv yondashuv asosida maxsus tashkil etilgan pedagogik vaziyatlar bo'lajak o'qituvchilarning madaniy rivojlanish imkoniyatlari, shart-sharoitlari, buning uchun zarur bo'lgan madaniy muhitni mujassamlashtiradi.

Tadqiqot doirasida o'rganilgan ilmiy tadqiqot va adabiyotlarning izchil tahlili asosida pedagogik refleksiya qilish qobiliyatini rivojlantirishda foydalaniladigan metodlar bir nechta guruhlariga bo'linadi. Ushbu guruhlar refleksiya jarayonining maqsadi, usuli va natijalariga ko'ra

farqlanadi. Quyidagi asosiy guruhlariga ajratish mumkin:

1. Individual refleksiya metodlari. Bu metodlar o'qituvchining yoki talabaning o'z-o'zini tahlil qilish va faoliyatini mustaqil ravishda baholash imkoniyatini beradi.

2. Kollektiv refleksiya metodlari. Bu metodlarni o'qituvchi va talabalar yoki o'qituvchilar o'rtasida o'zaro fikr almashish va tajriba tahlili ya'ni kichik guruhlar bilan talabalar yoki o'qituvchilarning kichik jamoat shaklida faoliyatlarini tahlil qilishi, ochiq savollarni berish va muayyan savollar asosida muhokama savollarga javob berish orqali muammolarni tahlil qilish.

3. Amaliy refleksiv metodlar. Bu metodlarning o'qituvchi yoki talabalarning kundalik faoliyati davomida refleksiv xarakterdagi tajribaga asoslangan. Mashg'ulot jarayonini kuzatish va bu jarayonlarni tahlillashtirish, "nima o'rgatdim va ular nimani o'rgandi?" usulini qo'llash, yo'l qo'yilgan xato-kamchiliklarni muntazam, tizimli bartaraf etib borish kabilarni o'z ichiga oladi.

4. Innovatsion refleksiya metodlari. Yangi texnologiyalar va pedagogik yondashuvlar yordamida amalga oshiriladigan, turli shakllarda tashkillanuvchi mashg'ulotlarning videotasvirga tushirish, maxsus onlayn platformalarda: yoki bloglarda refleksiv tajriba almashish muhitini tashkillash, interaktiv vositalar interaktiv testlar va mashg'ulotlar orqali tahlil qilish.

5. Tashqi refleksiya. Bu metodlar ma'lum pedagogik faoliyatning tashqaridan kuzatgan holda boshqa shaxslar, ya'ni uzoq yillik metodik ko'nikma va malakaga ega salohiyatli murabbiylar tomonidan tahlil qilish, ta'lim jamoasining o'zaro baholash mulohazalar berishga qaratilgan metodik majmuani o'zida mujassamlashtiradi.

MUHOKAMA. Pedagogik refleksiyaning tabiati o'qituvchining kasbiy faoliyatida uning bajaradigan funksiyalari orqali to'liqroq ochib beriladi. aynan refleksiya "Men-konsepsiya"ni shakllantirishda ishtirok etib, xatti-harakatlarning haqiqiy motivlarini aniqlab, pedagogik jarayonning barcha tomonlarining o'zaro ta'sirining ma'noviy xususiyatlarini beradi. Pedagogik refleksiya o'zining loyihalash funksiyasini amalga oshirib, pedagogik jarayon ishtirokchilarining faoliyatini imitatsiya qiladi, bu esa o'quvchilar bilan kelajakdagi o'zaro ta'sirning turli jihatlarini rejalashtirish imkonini beradi. Rivojlantiruvchi funktsiyani bajarib,

o'qituvchining kasbiy refleksiyasi uning shaxsini o'zgartirish va takomillashtirish maqsadlarini belgilaydi.

Ta'lim jarayonida refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirish samaradorligiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim omil refleksiya shakllarining xilma-xilligi hisoblanadi. Ta'limiy refleksiyaning shakllari turlicha:

- verbal shakllar: og'zaki muhokama, hikoya, yuz berayotgan o'zgarishlarni bayon etish, so'rov.

- noverbal shakllar: insho, yozma anketa, ro'y berayotgan o'zgarishlarning grafik yoki rasmi tasviri.

Ta'lim oluvchilarda refleksiv ko'nikmalarni samarali rivojlantirish uchun ta'lim jarayonida refleksiya texnologiyalari va shakllaridan kompleks foydalanish zarur. Talaba shaxsiga kompleks ta'sir ko'rsatish pedagogik refleksiyalash qobiliyatini rivojlantirishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

NATIJALAR. Refleksiyalash qobiliyati bo'lajak o'qituvchining kasbiy rivojlanishi va o'z-o'zini madaniy jihatdan namoyon qilishiga optimal muhit yaratadi. Pedagogik refleksiya yordamida bo'lajak o'qituvchilar o'quvchilar va hamkasblarai ularni madaniy jihatdan qay darajada anglashini his qilishlariga sharoit va imkoniyat yaratadi. Refleksiyalash qobiliyati madaniy rivojlanish jarayonida bo'lajak o'qituvchilar ajdodlarimiz tomonidan yaratilgan tarixiy-madaniy meros bilan munosabatga kirishadilar. Refleksiyalash qobiliyatini rivojlantirish asosida bo'lajak o'qituvchilar o'quvchilar va ta'lim jarayonining boshqa subyektlariga qanday munosabatda bo'lishlari lozimligini tushunib yetishga muvaffaq bo'ladilar.

Pedagogik refleksiyalash borasida olib borilgan ilmiy izlanishlardan ko'rinadiki, shaxsda o'z-o'zini anglash, o'zini o'zi baholash, o'z-o'zini boshqarishni modellashtirish, o'zini o'zi tarbiyalash kabi qator jarayonlarning rivojlanishi bilan ko'rsatiladi. Shuning bilan birga shaxsdagi bilish jarayonlari, emotsional motivatsion sohalarining taraqqiyoti refleksivlik rivojlanishining asosiy pedagogik omillar hisoblanadi. O'quv faoliyatida ta'lim oluvchi o'zini biladi, unda o'zi haqida tasavvurlar, o'zini o'zi baholash tarkib topadi, natijada, o'zini o'zi nazorat qilish, o'zini o'zi boshqarish, natijalarni baholash ko'nikmalari shakllanadi. Demak, talabalarda o'z-o'ziga va

boshqa insonlarga yoʻnalganlik oʻtmishdagi faoliyatga, hozirgi faoliyatga, boshqalar bilan hamkorlik va muloqotga refleksiya ijtimoiy intellektning oʻzini oʻzi boshqarish, empatiya, oʻzini oʻzi motivatsiyalash kabi komponentlari bilan ahamiyatli hisoblanadi.

XULOSA. Boʻlajak oʻqituvchilarning pedagogik refleksiya qobiliyatini rivojlantirishda didaktik va metodik yondashuvlarning ahamiyati katta. Pedagogik refleksiya oʻqituvchining oʻz faoliyatini tahlil qilish, uning samaradorligini baholash va oʻquvchilar bilan muloqotda yuzaga keladigan muammolarni hal etishda oʻz bilim va tajribalarini qayta koʻrib chiqishga yordam beradi. Didaktik tamoyillarni amaliyotga tatbiq qilish orqali oʻqituvchilar oʻz pedagogik uslublarini takomillashtiradi va oʻquvchilarni yanada samarali oʻqitish imkoniyatiga ega boʻladi. Pedagogik refleksiya jarayonida metodik yondashuvning oʻziga xos usullari, masalan, suhbatlar, tahlillar, innovatsion texnologiyalardan foydalanish, oʻqituvchiga oʻquvchilarning ehtiyojlariga mos ravishda darslarni tashkil etishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 03.07.2023 yildagi PQ-200-son.
2. Родина Ольга Николаевна (2020). Педагогические условия формирования компетенции социального взаимодействия студентов в совместной учебной деятельности. Педагогика. Вопросы теории и практики, 5 (5), 610-614.
3. Семенов И.Н. Методологические основы Московской школы рефлексивно-гуманитарной психологии и педагогики творчества // Методологические концепции и школы в СССР (1951-1991). Вып. I. /Под. ред. И.С. Ладенко. Новосибирск. НГУ. 1992.
4. Вульфов Б.З. Семь парадоксов воспитания. – М.: Новая школа, 1994.
5. Бизяева А.А. Психология думающего учителя: педагогическая рефлексия - Псков : ПГПИ им. С.М.Кирова, 2004. - 216 стр.
6. Давыдов, В.В. Теория развивающего обучения / В.В. Давыдов. — М.: ИНТОР, 1996. — 544 с.

